

אמנם פראג, ובכל-זאת... / נתן אלתרמן

1.

בסוף שבוע זה נערכה בלונדון הפגנה משונה. כמה מאות איש הפגינו לא בעניין פראג, אלא נגד החלטתה של הממשלה הבריטית להמשיך במשלוחי-נשק לשלטון הפדראלי של ניגריה.

אני אומר "הפגנה משונה", אף כי ברור שבימים כתיקונם היה ענינה נראה סביר וההחלטה שהיא באה למחות נגדה הייתה מעוררת מחאות, ואולי אף הפגנות גם במקומות אחרים בעולם. אלא שכיום נראית מחאה זו של מפגינים למען ביאפרה כמטרד שאינו במקומו ואינו לשעתו וכעיסוק המסיח את הדעת מן העיקר: ענינה של צ'כוסלובאקיה.

2.

אמנם בזמן האחרון, לפני שהטאנקים הסובייטים חצו את גבול צ'כוסלובאקיה, החלה זוועת הרצח המתחולל בביאפרה חודרת קמעה קמעה לתודעה האנושית בעולם ומעוררת מחאות, פעולות היחלצות לעזרה. העולם תופס כי באותה ארץ של קצווי אפריקה מתרחש אחד החזיונות הנוראים של זמננו, בסיועו של הנזק הסובייטי והבריטי ובעטיים של סבכי המדיניות העולמית.

הקרמלין, שראה במלחמה שבין ניגריה וביאפרה הזדמנות נוספת להיאחז ביבשת השחורה, סיפר לניגרים מטוסים, פצצות, תותחים, שפעות תחמושת, קצינים סובייטים וטייסים מצריים.

בריטניה, שניגריה היא חלק מחבר-העמים שלה, טוענת שאם היא תחדל מלשלוח לשם נשק משלה תשמח ברית-המועצות לבוא במקומה ולמלא את החסר.

ואילו ואשינגטון אינה ששה להסתכסך בעניין זה עם בריטניה, העומדת לימינה במלחמת ווייטנאם.

ובכל זאת, כאמור, החלה התעוררות בעולם וזו הלכה וגברה, הן בצורת לחץ מדינה והן בדרך של היחלצות ארגוני-סעד ויחידים. ישראל תרמה לעניין זה גם משלוחי מזון ותרופות וגם מושב מיוחד של הכנסת.

לאחר דיון רב אישרה נוסח של מחאה שהביעה את החרדה היהודית המיוחדת לנוכח פשע זה של רצח-עם ואת טעם הזכרונות היהודיים הנוראים שמכוחם רואה ישראל חובה לעצמה שלא להחריש אל מול הזוועה. עם זאת מנעה, כידוע, מחאה זו מכל "קיצוניות", מכל דיבור שיש בו משום הטלת אשמה על "צד אחד" בלבד ומכל "הצעות פזיזות" ... כל המחאה כולה הייתה ביטוי ליחס של אחריות, של כובד ראש, בדרישת הרוב בכנסת נגד סיעות המיעוט...

ואף-על-פי-כן, "קלות-דעתו" של אייבי נתן, שיצא לביאפרה זו הפעם השנייה (הפעם עם מנהל "מגן-דוד-אדום"), יש בה יותר כובד ראש ומידת-אחריות מאשר במחאה הידועה של בית המחוקקים הישראלי.

פעולות הסעד השונות בעולם, אף שנתקלו בקשיים ואף שלא היו אלה כטיפה מן הים לעומת הפורענות הנוראה, היו, כמובן, חשובות לאין-ערוך בכל מקום שבו ניצלה בזכותן נפש אחת, אך היה ברור כי רק פעולה פוליטית נמרצת עשויה להפסיק את תהליך הכליון הנורא. צעד אחד תקיף של מעצמות-המערב היה עשוי לפרוץ לפחות את חומת המצור, למעבר חמרי מזון ורפואה. הבאת הענין לפני מועצת-הבטחון הייתה יכולה להיקבע כשלב חשוב בדרך זו (על אף סברתו של הרוב בכנסת בירושלים, שהוריד, כידוע, מסדר-היום הצעה כזאת), אלא שהענין כולו נדחה לפתע הצדה, סולק, פקע, היה כלא היה וכל המוחות והלבבות פנו לעבר המתרחש בצ'כוסלובאקיה.

3.

אין זה תפקיד נעים ביותר לדבר על כך בפרהסיה ולשלב נימת צרימה וספק בהתנערות הכללית שלנו על ענין פראג. להיות מעין עוכר השמחה.

משום כך הנני נחפז להסביר שאין אני בא לטעון כי הזעם על גזילת חירותה של פראג אינו מוצדק או שהוא מופרז, לדעתי.

לא ולא. רצוני לומר רק כי צחוק-הגורל הוא שקנאת החירות המפעמת בימים אלה בעולם, לענין צ'כוסלובאקיה, נעשתה גורם של היסח-דעת ממסע טבח וכליון הנמשך בינתיים במקום אחר והעשוי ליהפך אולי לגור דין מוות של עם שלם, על אנשיו, נשיו וילדיו.

אמנם כן, החירות היא נכס שאין נעלה ממנו וההיחלצות למחות על גזילת חירותו של הזולת היא מצווה גדולה וחובה קדושה ובכל-זאת שעה שאתה רואה, מצד אחד, איש נאבק עם רוצחו, הקם עליו בסכין, ומצד שני איש מובל לכלא בעל-כרחו, דומני שלא תיטיב לעשות אם תחליט שעליך להיחלץ לעזרת האסיר ולנטוש את הנאבק עם הרוצח, מתוך הנחה שהחירות עדיפה מן החיים.

שכן להחליט מה עדיף, חירות או חיים, יכול אדם רק לגבי עצמו ולא לגבי זולתו.

על אחד כמה וכמה אם נזכור כי סערת המחאות בענין צ'כוסלובאקיה לא נועדה להיות ולא תוכל להיות אלא בגדר הפגנה, שכן אף פראג עצמה אינה מעלה על הדעת אפשרות של התערבות אמריקאית למענה, נגד ברית-המועצות.

בעוד שבענין ביאפרה יכולה, כאמור, נקיפת אצבע אחת של המעצמות להבקיע לפחות דרך למשלוח מזון לגוועים ברעב.

4.

ודאי שאין לזלזל בטראגדיה של פראג, ייתכן שהיא גדולה עוד יותר משאנו משערים בשעה זו.

אמנם יש סבורים פראג נחלה מידת נצחון לפחות בכך שהנהגתה הקודמת נשארה על כנה, אך נדמה לי כי לא צריך יהיה להתפלא אם יתברר בקרוב כי אפילו שובם של אנשי ההנהגה הזאת אל תפקידיהם ישתלב בתנאיו של האולטימאטום הסובייטי, שכן במקום להקים ממשלת-בובות, שהיתה ממרידה את האוכלוסים ומעוררת תוספת מחאות ואיבה בעולם, תעשה מוסקבה דווקא את השלטון הקיים מכשיר לפעולות-הדיכוי העתידות.

נוסיף ונאמר כי פעולות ההתנגדות של האוכלוסים בצ'כוסלובאקיה ורוח-המרי המפעמת בהם הם לכל הדעות לא דבר של מה בכך במשטר ההוא. אחד העתונאים של "אובסרבר" אף הרחיב את הדיבור על כך באמרו שכיום ראינו, "בפעם הראשונה בהיסטוריה", כיצד מופעלת שיטת ההתנגדות האזרחית, זו שאנשי מקצוע שוקדים עליה מזה זמן-מה ורואים בה תחליף אפשרי להתנגדות צבאית, והיא תורה שלמה הצריכה לימוד.

ייתכן. אך לפי שעה מתברר כי מצבה של פראג אינו דווקא מצב של התנגדות מסוג חדש, אלא מצב אשר התנגדות מוחשית כבר אינה אפשרית בו כלל. לפי שעה הולך ומתברר כי כל אותה שיטה של התנגדות אזרחית יש לה ערך ממשי רק כל זמן שהטאנקים אינם מתחילים לרמוס בפועל ממש. דבר זה התברר, כנראה, גם להנהגה הצ'כוסלובאקית בשיחות מוסקבה, והוא שבא לידי ביטוי גם בכמה מן הנאומים שנשמעו מפיהם לאחר שובם לפראג, שעה שהתחננו לפני האוכלוסים להימנע מפרובוקאציות כדי לא להיגרר למרחץ-דמים.

לנו ודאי שאין ללמוד הרבה משיטה זו, שכן ברור כי אנו עומדים אל מול אויב אשר הטאנקים שלו לא יניחו לסטודנטים שלנו, אפילו בשלב ראשון, לטפס עליהם כדי להתווכח על הדרכים לסוציאליזם.

בכלל, נדמה כי אותו שווייק נצחי, שרבים עוד סומכים עליו, שייך למציאות אחרת וכשאנו גוררים אותו על-כרחו מן האקלים של שלהי הקיסרות של פרנץ-יוזף אל אקלימו של סטאלין ויורשיו הוא יותר אנאכרוניזם חסר-אונים ולא יסוד שאפשר לקיים עליו מרי של אומה ומלחמתה על חירותה.

לא הוא סמל מאבקה של פראג, לא כיום ולא לעתיד לבוא.

משום כך נראה לי כי כל הפרטים ופרטי-הפרטים על אותה "התנגדות נוסח שווייק", עם היותם חומר חשוב ומעניין, לא היו צריכים לבוא עלינו בשפע רב כל כך עד כדי לדחוק מפניהם כל ענינים שבעולם ובתוכם ענין התנגדותו, האזרחית גם היא, של עם ביאפרה ההולך ומושמד, פשוטו כמשמעו.

5.

ילדי ביאפרה אינם קוראים עתונים ואינם יודעים את ההבדל בין עתונות חפשית, שהמלחמה עליה נראית לנו, בצדק, חשובה מכל, ובין עתונות מצונזרת.

יש בין ילדים אלה גם תינוקות שאינם יודעים אפילו גודל חשיבותו של עקרון חופש-הדיבור, שכן לא למדו עדיין אפילו דיבור כפשוטו, לא כל שכן חופש הדעה וחופש המחשבה וחופש האמנות.

משום כך קשה להסביר להם שהעולם, מרוב התעוררות על גזילת חירותה של צ'כוסלובאקיה, שכח לגמרי את מסע ההשמדה הקם לכלותם.

לפני כמה חודשים אמר מנהיג ביאפרה אג'וקו:

"אם שני סופרים רוסיים נאסרים, כל העולם מזדעזע. אך שעה שאלפי כושים נטבחים אין פוצה פה".

דברים אלה הם כתב-אשמה נכון ומחריד, ולא מפני שמאסר שני הסופרים הללו או מאסרו ועינוייו של אדם אחד בלבד אינו דבר שראוי להזדעזע עליו, אלא מפני שאנו יודעים כי שום מאסרי סופרים או דיכוי עתונות בצ'כוסלובאקיה לא היה מסיר מן הפרק את החרדה שהתעוררה על טבח ביאפרה אילו הייתה ביאפרה כיום לא רחוקה כל-כך ולא כושית כל-כך.

הטבח בביאפרה נמשך כיום באין מפריע לא מפני שמצפון-העולם נרדם. מצפון שנרדם אפשר אולי לעורר. אך שעה שהמצפון עסוק, ביחוד כשהוא עסוק בענין חשוב יותר, אין עצה.

מבחנו המוסרי העליון של העולם בשעה זו אינו בענין צ'כוסלובאקיה אלא בענין ביאפרה. בעוד העולם נרעש ונרתח, בצדק, על גזילת חירותה של פראג, מצווחת חירותו שלו, זו שבידיו, ושואלת מה הוא עושה בה ומה ערך לה אם מרוב קנאתו לה אין הוא רואה צרתם הנוראה של מאות אלפי אנשים, נשים וטף, אשר חירותם וחייהם נגזלים מהם גם יחד.